

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-52-9>

УДК 338.48

ВПЛИВ РЕКРЕАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА РОЗВИТОК ТУРИСТИЧНИХ ДЕСТИНАЦІЙ

THE IMPACT OF RECREATIONAL ACTIVITIES ON THE DEVELOPMENT OF TOURISTIC DESTINATIONS

Саковська Олена Миколаївнакандидат економічних наук, доцент,
Уманський національний університет садівництва
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2676-6170>**Sakovska Olena**

Uman National University of Horticulture

У статті проведено емпіричний аналіз впливу рекреаційної діяльності на розвиток туристичних дестинацій. Указано, що протягом останнього часу в Україні зростає кількість людей, які займаються туристичною діяльністю, що передбачає використання рекреаційних послуг. Така діяльність формує потребу у розробці та наданні рекреаційних послуг та збільшує частку використання природних рекреаційних територій. У зв'язку з цим відбувається збільшення рекреаційних навантажень на природні комплекси та об'єкти, які мають особливе природоохоронне та рекреаційне значення. Зазначено, що деякі негативні фактори та чинники туристично-рекреаційної діяльності призводять до деградації природно-заповідного фонду, що породжує потребу у збереженні природних комплексів та їх ландшафту. На основі проведеного аналізу визначено основні напрямки рекреаційної та туристичної діяльності у межах рекреаційних територій. Проведено оцінку рекреаційної діяльності території Національного природного парку «Нижньосульський», який є об'єктом природно-заповідного фонду України. Проведене дослідження дало змогу розробити практичні пропозиції, реалізація яких сприятиме зменшенню негативного впливу рекреаційної діяльності на об'єкти природно-заповідного фонду, які знаходяться на території окремих туристичних дестинацій.

Ключові слова: туризм, рекреація, статистика, територія природно-заповідного фонду, дестинація.

The article provides an empirical analysis of the impact of recreational activities on the development of tourist destinations. It is indicated that in recent years in Ukraine the number of people engaged in tourism activities involving the use of recreational services has been increasing. Such activities create a need for the development and provision of recreational services and increase the share of natural recreational areas. In this regard, there is an increase in recreational pressure on natural complexes and objects of special environmental and recreational significance. It is pointed out that some negative factors and factors of tourist and recreational activities lead to the degradation of the nature reserve fund, which creates the need to preserve natural complexes and their landscape. On the basis of the conducted analysis, the main directions of recreational and tourist activities within recreational areas have been identified. It is indicated that tourism and recreational activities are an integrated process of certain human actions, which leads to a certain set of tourism products and services based on the use of certain resources: raw materials, equipment, labor, technological processes, etc. It is determined that the resource base for tourism and recreational activities is the natural, historical and cultural objects of a certain territory. One of such locations may be the territory of a nature reserve fund. The article assesses the recreational activities of the territory of the Nizhniosulsky National Nature Park, which is an object of the nature reserve fund of Ukraine. The study made it possible to develop practical proposals, the implementation of which will help to reduce the negative impact of recreational activities on the objects of the nature reserve fund located in the territory of certain tourist destinations. In conclusion, it is stated that recreational activities are currently having a significant impact on the development of tourist destinations, in particular, those with nature reserves, including nature preserves and parks. Being an important element of the natural resource potential, nature preserves and parks not only ensure the fulfillment of environmental protection functions but also become a key element of tourism development in Ukraine.

Keywords: tourism, recreation, statistics, nature reserve area, destination.

Постановка проблеми. В Україні протягом останнього часу зростає кількість людей, які займаються туристичною активністю, що збільшує частку використання природних територій, охоплених туристичною діяльністю. У зв'язку з цим відбувається збільшення рекреаційних навантажень на природно-заповідний фонд (природні комплекси та об'єкти, які мають особливу природоохоронну, наукову, естетичну, рекреаційну та іншу цінність [1]). Указана діяльність призводить до деградації природно-заповідного фонду, тому виникає проблема у збереженні природних комплексів та їх ландшафту. Зазначений аспект породжує потребу у проведенні більш глибоких досліджень у напрямку вивчення питань стосовно рекреаційної діяльності в туризмі та визначенні норм рекреаційного навантаження (критичних нормативів) з метою розвитку туристичних дестинацій й збереження природно-заповідного фонду України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти стосовно тематики рекреаційної діяльності висвітлювалися у працях вітчизняних і зарубіжних вчених. Так, автори Кожухівська Р. Б., Саковська О. М., Малюга Л. М. та Масловата С. А. зазначають, що «Сьогодні активно розвивається туристична галузь та сфера рекреації, які набувають все більшого значення для економічного розвитку України. Розвиток туристично-рекреаційних зон позитивно впливає на економічне зростання регіонів, зокрема покращується діяльність оздоровчих закладів та закладів культури, збільшується відсоток малих та середніх підприємств в регіонах з багатим туристичним потенціалом» [2, с. 5285]. Бавровська Н. М. і Бутенко Є. В. вважають, що «Розвиток рекреаційної сфери на сучасному етапі відбувається за рахунок нарощування рекреаційного потенціалу, створення поліфункціональних територій природно-заповідного фонду та залучення їх до рекреаційного використання. Забезпечення екологічнобезпечного природокористування на територіях та об'єктах природно-заповідного фонду вимагає врахування екологічних, соціальних та економічних чинників, які визначають стан рекреаційних ресурсів та формують умови їх використання. В першу чергу це стосується регіональних особливостей рекреаційного природокористування, які мають значні відмінності як у природних, екологічних, так і в соціально-економічних аспектах [3, с. 5]. В'юн В. Г. та Іванов А. М. зазначають, що «Рекреаційно-ресурсний потенціал території – це сукупна продуктив-

ність її рекреаційних ресурсів. Певна рекреаційна територія може надати рекреаційні послуги лише певній кількості рекреантів, які здатні задовольнити власні рекреаційні потреби. Це залежить від багатьох чинників, головним з яких є наявність запасів рекреаційних ресурсів» [4, с. 84]. Брусак В. П. зазначає, що «Дослідження впливу рекреації на мікрорельєф туристичних маршрутів розроблений порівняно слабо; проблемним залишається перелік показників, які якісно і кількісно характеризуватимуть особливості змін мікрорельєфу на окремих стадіях рекреаційної дигресії» [5, с. 112]. Ганич Н. М., Скабара Р. М. та Стецький В. В. вказують на те, що «Підвищення рекреаційної і туристичної активності в природних національних парках зумовило розширення спектру питань із планування екологічно-освітніх стежок в методичних розробках, запровадження регулятивних заходів з метою зменшення антропогенного навантаження на природні системи, введення режиму рекреаційного використання окремих територій, запровадження платних послуг» [6, с. 518].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Зважаючи на проведений аналіз досліджень і публікацій на тему розвитку потенціалу територій та використання рекреаційно-ресурсної бази територій, варто вказати на вагому значимість аналізованих праць. Однак, на нашу думку, вивченню питання впливу рекреаційної діяльності на розвиток туристичних дестинацій, приділено недостатньо уваги, як у теоретико-методологічному, так і в практичному аспектах, тому вважаємо за доцільне провести більш ґрунтовне дослідження у даному напрямку.

Метою дослідження є аналіз впливу рекреаційної діяльності на розвиток туристичних дестинацій.

Завдання дослідження полягають у: визначенні основних напрямків рекреаційної і туристичної діяльності у межах рекреаційних територій; проведенні оцінки рекреаційної діяльності на одному з об'єктів природно-заповідного фонду; розробці практичних пропозицій, реалізація яких сприятиме зменшенню негативного впливу рекреаційної діяльності на об'єкти природно-заповідного фонду, які знаходяться на території окремих туристичних дестинацій.

Виклад основного матеріалу дослідження. В час суворої економічної кризи перед суспільством доволі гостро стало питання раціонального використання туристичних

ресурсів. Майже всі вони використовуються стихійно, непланово, нерегламентовано, без врахування припустимих навантажень. Як наслідок – під впливом антропогенних навантажень і природних умов туристичні об'єкти і території поступово втрачають свою первинну привабливість і цінні рекреаційні властивості.

Для збереження та відновлення їх необхідний комплекс заходів, проведення яких є неможливим без виявлення рекреаційних можливостей окремих ресурсів, навантаження на території, щоб не завдати шкоди їй, максимальної та мінімальної кількості туристів, яких в змозі прийняти відповідна територія і т.д. [4, с. 82].

Туристична та рекреаційна діяльність є інтегрованим процесом певних дій людини, що призводить до отримання визначеного набору туристичних продуктів та послуг на основі використання певних ресурсів: сировини, обладнання, робочої сили, технологічних процесів тощо. Ресурсною базою для туристичної та рекреаційної діяльності виступають природні та історико-культурні об'єкти певної території. Однією з таких локацій може бути територія природно-заповідного фонду.

Основними видами рекреаційної і туристичної діяльності на території природно-заповідного фонду можуть бути: оздоровлення; відпочинок; екскурсійна діяльність; любительське та спортивне рибальство; різні види туризму: дитячий, молодіжний, сімейний, соціальний інклюзивний, просвітницький, спортивний, релігійний, екологічний, сільський (зелений), екстремальний тощо.

Рекреаційна діяльність на території природно-заповідного фонду (ПЗФ) України регулюється такими основними документами як: Законом України «Про туризм» [7], Законом України «Про природно-заповідний фонд України», Положенням про рекреаційну діяльність у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду України, яке забезпечує правильну організацію рекреації та туризму в межах ПЗФ [8] та іншими нормативно-правовими документами. Так, ЗУ «Про туризм» визначає засади організації туризму як соціально-економічної діяльності, допомагає відповідно взаємодіяти з туристами та туристичним бізнесом [7; 9]; ЗУ «Про природно-заповідний фонд України» визначає можливості та обмеження щодо організації рекреації і туризму залежно від категорій територій та об'єктів ПЗФ [3]. Наприклад, туризм заборонений в природних заповідниках і заповідних зонах національних природ-

них, біосферних заповідників і регіональних ландшафтних парків [9]. ЗУ «Про природно-заповідний фонд України» визначено, що «Природно-заповідний фонд становлять ділянки суші і водного простору, природні комплекси та об'єкти яких мають особливу природоохоронну, наукову, естетичну, рекреаційну та іншу цінність і виділені з метою збереження природної різноманітності ландшафтів, генофонду тваринного і рослинного світу, підтримання загального екологічного балансу та забезпечення фонового моніторингу навколишнього природного середовища» [10].

Згідно ЗУ «Про природно-заповідний фонд України» території та об'єкти природно-заповідного фонду (ПЗФ) поділяються на природні території та об'єкти, а саме: природні заповідники, біосферні заповідники, національні природні парки, регіональні ландшафтні парки, заказники, пам'ятки природи, заповідні урочища; штучно створені об'єкти – ботанічні сади, дендрологічні парки, зоологічні парки, парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва [10; 11].

Базовими напрямками рекреаційної і туристичної діяльності у межах рекреаційних територій та об'єктів ПЗФ є:

- створення умов для здійснення цих видів діяльності з додержанням режиму територій і об'єктів ПЗФ;
- організація та облаштування інформаційно-туристичних центрів, еколога-освітніх стежок, туристичних маршрутів, оглядових майданчиків, рекреаційних ділянок, кемпінгів, таборів для відпочинку;
- поширення інформації рекламного та інформаційного змісту (оприлюднення у ЗМІ та на веб-сторінках інформації про рекреаційні ресурси і послуги, а також про суб'єктів рекреаційної діяльності в межах ПЗФ та/або поруч з ними);
- вивчення, узагальнення та впровадження кращого національного і зарубіжного досвіду і практики з організації рекреаційної та туристичної діяльності;
- формування у рекреантів і місцевих жителів культури оздоровлення, відпочинку та туризму на природі, бережливого та гуманного ставлення до природної і культурної спадщини [9].

Серед основних умов для розвитку рекреації і туризму на території ПЗФ є мінімізація негативного впливу відпочивальників на природні комплекси й історико-культурні об'єкти. Рекреаційне і туристичне використання територій та об'єктів ПЗФ можливе за умови

розроблення відповідної системи управлінських і господарських заходів з урахуванням встановленого для цих територій та об'єктів режиму охорони та використання ресурсів, розміщених на цих територіях [9].

Зазвичай, під час розроблення управлінських рішень і проєктів з розвитку туризму основним фактором є попит, на основі якого створюються плани збільшення рекреаційної ємності території та нормативно-правові акти. Але на територіях природно-заповідного фонду лідируюча роль віддається природоохоронним завданням. Тому, основною умовою для забезпечення балансу між соціальними та екологічними інтересами є нормування рекреаційного навантаження.

Природні комплекси і їх складові елементи істотно різняться між собою за своєю потенційною стійкістю до рекреаційних навантажень. Стійкістю природного комплексу до рекреаційних навантажень є його здатність протистояти цим навантаженням до певної межі. Перевищення навантажень призводить до втрати здатності природного комплексу до самовідновлення.

Під рекреаційним навантаженням слід розуміти відвідування певною кількістю туристів одиниці площі природного комплексу у певну одиницю часу. Одиницею виміру рекреаційного навантаження є люд-год/га, або люд-день/га. Остання дещо зручніша для практичного використання і означає, що протягом усього комфортного періоду на ділянці площею 1 га щоденно по 8 год (прийнятий світловий день) відпочиває одна особа чи певна кількість осіб [5, с. 109]. Розрізняють критичне (що викликає незворотні зміни у природному комплексі) і граничнодопустиме (що визначається тією кількістю рекреантів, яка не призводить до незворотних змін у природному комплексі) навантаження [12, с. 56]. Наразі найбільш використовуваною методикою для визначення впливу рекреаційної діяльності на розвиток туристичних дестинацій є методика визначення показника максимального рекреаційного навантаження на природні комплекси (Σ_{rc}) під час організації туризму, екскурсій, масового повсякденного відпочинку, де основними показниками є: допустиме рекреаційне навантаження на ділянку, (осіб/га), площа рекреаційної ділянки (га) та коефіцієнт рекреаційного потенціалу.

$$\Sigma_{rc} = Rc * S_a * E_{rp}, \quad (1)$$

де, Rc – допустиме рекреаційне навантаження на ділянку, осіб/га; S_a – площа рекреа-

ційної ділянки, га; E_{rp} – коефіцієнт рекреаційного потенціалу.

Для проведення дослідження щодо визначення впливу рекреаційної діяльності на розвиток туристичних дестинацій нами обрано Національний природний парк «Нижняосульський». Парк створений відповідно у 2010 році і є об'єктом природно-заповідного фонду України загальнодержавного значення. Парк розташований на території Глобинського, Оржицького та Семенівського районів Полтавської області, Чорнобаївського району Черкаської області [13].

Рекреаційна діяльність на території парку здійснюється згідно з Положенням про рекреаційну діяльність у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду України, затвердженого наказом Міністерства охорони навколишнього природного середовища від 22.06.2009 р. № 330, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 22.07.2009 р. за № 679/16695 зі змінами та доповненнями [8; 13].

Основними напрямками провадження рекреаційної діяльності на території Національного природного парку «Нижняосульський» є:

- створення умов для організованого та ефективного туризму, відпочинку та інших видів рекреаційної діяльності в природних умовах з додержанням режиму охорони природних комплексів та об'єктів;

- забезпечення попиту рекреантів на загальнооздоровчий, культурно-пізнавальний відпочинок, туризм, любительське та спортивне рибальство, відповідно до режиму території парку тощо;

- обґрунтування і встановлення допустимого рівня антропогенного навантаження, у тому числі, зумовленого провадженням рекреаційної діяльності, на територію, природні комплекси та об'єкти парку;

- організація рекламно-видавничої та інформаційної діяльності, екологічної просвіти серед відпочиваючих, туристів у межах території парку;

- сприяння формуванню у рекреантів та місцевих жителів екологічної культури, бережливого та гуманного ставлення до національного природного надбання [13].

Рекреаційна діяльність здійснюється парком, із забезпеченням: створення і функціонування рекреаційної інфраструктури; організації та інфраструктурного облаштування туристичних та екскурсійних маршрутів, еколого-освітніх стежок; координації діяльності

парком суб'єктів рекреаційної діяльності незалежно від форми власності та підпорядкування з огляду на використання природних та історико-культурних ресурсів у межах територій та об'єктів парку; створення і ведення інформаційного банку даних щодо рекреаційних закладів, які розташовані в межах території парку; участі у вітчизняних і міжнародних науково-практичних конференціях, з'їздах, семінарах, присвячених питанням розвитку рекреації; вивчення, узагальнення та впровадження вітчизняного і зарубіжного досвіду щодо організації рекреаційної діяльності [13].

На території Національного природного парку «Нижньосульський», відповідно до природоохоронного законодавства виділяються такі зони: заповідна зона; зона регульованої рекреації (в її межах проводяться короткостроковий відпочинок та оздоровлення населення, огляд особливо мальовничих і пам'ятних місць, відвідування екологічної стежки «Подорож до озера Судевське» та туристичної стежини «Уздовж Сули»); зона стаціонарної рекреації (призначена для розміщення готелів, мотелів, кемпінгів, інших об'єктів обслуговування відвідувачів); господарська зона [13].

Проведемо оцінку допустимого рекреаційного навантаження для Національного природного парку «Нижньосульський». Зазначимо, що визначення допустимого рекреаційного навантаження відбувається за допомогою візуальної оцінки дигресії стежок. На основі візуальної оцінки дигресії стежок визначається оптимальне навантаження, за якого вдається уникнути незворотних змін в екосистемі.

Для оцінки впливу рекреаційної діяльності на природні комплекси заповідника щорічно проводиться моніторинг найбільш популярної у туристів екологічної стежки «Подорож до озера Судевське». Як правило, оцінювання стану екологічної стежки проводиться двічі на рік – на початку та в кінці сезону. Але варто зазначити, що у 2023 р. у зв'язку з воєнним станом в Україні та недостатнім фінансуванням економічних потреб парку (зокрема, на проведення екологічно-моніторингових досліджень коштів було виділено утричі менше), оцінка стану частини маршруту на початку сезону не проводилася.

Визначення рівня дигресії стежки відбувається за допомогою візуальної оцінки та присвоєння стадії дигресії (від 0 до V). За допомогою GPS-навігатора Garmin GPSMAP 65 та програми Garmin Explore™¹ замі-

ряється довжина ділянок стежки з різним ступенем дегресії. Дані опрацьовують у програмі Google Earth, де розраховують процентне співвідношення стадій дигресії стежки.

Аналіз рівня дигресії стежки, проведений на початку 2022 р. показав, що до початку сезону стежці вдалося частково відновитися після попереднього туристичного сезону, проте рівень дигресії значно збільшився порівняно з початком сезону 2021 р. Так, частка ділянок із II рівнем дигресії зросла з 28% до 59% порівняно з порівняно з 2021 р., 3 рівень присвоєно 31% стежки (у 2021 р він становив 19%). Частка ділянок із найменшою дигресією (I стадія) у 2022 р. зменшилася з 28% до 2%. З'явилися ділянки з IV ступенем, яких не було на початку сезону 2021 р. – їх частка складає 1,5%. Ймовірно, на погіршення стану стежки вплинуло не тільки збільшення антропогенного навантаження, а й велика кількість опадів на початку сезону 2022 р., які призвели до перезволоження території, і, як наслідок, знизили стійкість стежки та здатність до відновлення.

Згідно статистично-аналітичної документації Національного природного парку «Нижньосульський» допустиме рекреаційне навантаження території визначено як 30 ос./добу. Однак дане значення було визначено у 2015 році, коли фактичне навантаження становило 900 осіб за сезон, відповідно, антропогенний вплив на територію був меншим.

Допустиме рекреаційне навантаження у 2022 році становило 2280 осіб – 30 ос./добу * 76 днів (тривалість сезону в 2022 р.). Фактичне навантаження – 3865 осіб, що перевищує допустиме навантаження в 1,7 рази.

Незважаючи на те, що у період з 2020–2021 рр. фактичне добове рекреаційне навантаження не перевищувало допустиме добове, стан екологічної стежки «Подорож до озера Судевське» продовжує погіршуватися. Це пояснюється часовою неоднорідністю розподілу навантажень. Так, наймасовіше відвідування маршрутів спостерігається в середньому впродовж 2 місяців – липня та серпня, на які припадає 80–90% усього рекреаційного потоку. У пік туристичного сезону фактичне навантаження може перевищувати 60 ос./добу, що завдає більшої шкоди, ніж за більш рівномірного розподілу протягом сезону з тією ж кількістю відвідувачів. За таких умов доцільним буде розрахунок рекреаційної ємності території парку на основі визначення середнього показника між допустимим

рекреаційним навантаженням та коефіцієнтом екологічного впливу за формулою:

$$\sum r_{tc} = \frac{R_c}{E_{ek}}, \quad (2)$$

де, R_c – допустиме рекреаційне навантаження на ділянку; E_{ek} – коефіцієнт екологічного впливу.

Коефіцієнт екологічного впливу визначається виходячи з виду рекреаційного природокористування: 0,01 – для дорожньої рекреації, 1 – для бездорожньої, 2 – добувної, 5 – білуачної, 7 – транспортно-бездорожньої, 13 – інфраструктурної [12, с. 57; 14].

Отже, для Національного природного парку «Нижньосульський» коефіцієнт береться за 1, а рекреаційна ємність дорівнює значенню допустимого рекреаційного навантаження – 2280 осіб. Однак, наявність окремих ділянок екологічної стежки «Подорож до озера Судевське» з гранично допустимим ступенем, які не відновлюються до початку наступного сезону, свідчить про необхідність зменшення допустимого рекреаційного навантаження. Зважаючи на те що, на початок сезону 2024 року частина стежки з гранично допустимим ступенем дигресії становитиме лише 1,2%, нами висунуто припущення про потребу у зменшенні гранично допустимого навантаження на 10%.

Зважаючи на те, що фактичне навантаження на рекреаційну територію Національного природного парку «Нижньосульський» значно перевищує гранично допустиме, нами пропонується вжити таких заходів:

- обмежити відвідування території під час осінньо-зимового періоду;
- розподілити рівномірно протягом сезону добове рекреаційне навантаження на територію;
- побудувати дерев'яні настили в перезволожених ділянках стежок;
- із метою зниження антропогенного навантаження потрібно зменшити
 - максимальну кількість туристів у групі;
 - здійснювати моніторинг стану стежок протягом сезону, і в разі необхідності, обмежувати відвідування парку.

Висновки з проведеного дослідження. Наразі здійснюється значний вплив рекреаційної діяльності на розвиток туристичних дестинацій, зокрема на території яких знаходяться об'єкти природно-заповідного фонду, зокрема природні заповідники та парки. Будучи важливим елементом природно-ресурсного потенціалу, природні заповідники та парки не тільки забезпечують виконання природоохоронних функцій, а й стають ключовим елементом розвитку туристичної діяльності в Україні.

Рекреаційна діяльність на об'єктах природно-заповідного фонду має специфічну структуру, засновану на балансі екологічних та економічних інтересів. При цьому правильно організована рекреаційна та туристична діяльність може стати важливим компонентом охорони природного середовища та соціально-економічного розвитку дестинації, сприятиме зростанню екологічної освіченості громадян, шляхом їхнього залучення до природних і культурних цінностей. Тому, метою розвитку туристичних дестинацій й збереження природно-заповідного фонду України, важливим є здійснення постійного моніторингу об'єктів природно-заповідного фонду, зокрема визначення норм рекреаційного навантаження на територію, проведення аналізу антропогенного навантаження, оцінка розвитку інфраструктури та розробка ефективної стратегії управління територією.

На нашу думку, основними кроками для зменшення негативного впливу рекреаційної діяльності на об'єкти природно-заповідного фонду, які знаходяться на території окремих туристичних дестинацій, мають стати інноваційні шляхи та спеціальні заходи, зокрема: збереження біологічного та ландшафтного різноманіття; проведення реалізації еко- та еколого-просвітницької діяльності серед населення; організація та реалізація екотуризму як нового виду туристичної діяльності, яка не шкодить навколишньому середовищу та сприяє його автентичності; здійснення екологічного моніторингу територій; реновації порушених природних об'єктів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Природно-заповідний фонд України. Вікіпедія: вільна енциклопедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Природно-заповідний_фонд_України
2. Kozhukhivska R., Sakovska O., Maliuga L. and Maslovata S. The formation of a system of investment prospects of Ukrainian tourism and recreation sector enterprises on terms of benchmarking. Proceedings of the 33rd IBIMA Conference «Education Excellence and Innovation Management through Vision 2020», 10–11 April 2019. Granada, Spain, 2019. P. 5282–5290.

3. Бавровська Н. М., Бутенко Є. В. Використання рекреаційних територій в контексті ефективного управління землями : монографія. Київ : МВЦ «Медінформ», 2015. 338 с.
4. В'юн В. Г., Іванов А. М. Методика визначення рекреаційного навантаження на охоронні території. *Економіка та управління*. 2010. № 5. С. 82–85.
5. Брусак В. П. Методичні аспекти дослідження рекреаційної дигресії мікрорельєфу туристичних маршрутів. *Проблеми геоморфології та палеогеографії Українських Карпат та прилеглих територій*. 2018. Вип. 1(8). С. 108–120.
6. Ганич Н. М., Скабара Р. М., Стецький В. В. Актуальний стан і шляхи активізації туристичної діяльності національного природного парку «Бузький гард». Abstracts of VII International Scientific and Practical Conference «Priority directions of science and technology development», 21–23 March 2021. Kyiv: SPC «Sci-conf.com.ua», 2021. P. 517–523.
7. Про туризм: Закон України від 15.09.95 р. № 325/95-ВР. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95-%D0%B2%D1%80#Text>
8. Положення про рекреаційну діяльність у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду України: Наказ Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України від 26.07.2022 р. № 256. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1043-22#Text>
9. Рекреація і туризм. Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України. *Офіційний сайт*. URL: <https://wownature.in.ua/pro-nas/nasha-diialnist/rekreatsiia/>
10. Про природно-заповідний фонд України: Закон України від 16.06.92 р. № 2457-XII. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-12#Text>
11. Створення територій та об'єктів природно-заповідного фонду, як шлях до збереження національного багатства України. *Ecobusiness*. URL: <https://ecolog-ua.com/news/stvorennya-teritoriy-ta-objektiv-prirodno-zapovidnogo-fondu-yak-shlyah-do-zberezhennya>
12. Полчанінова І. Л., Покоłodна М. М. Рекреаційні комплекси світу : навч. посібник. Харків : ХНУМГ ім. О.М. Бекетова, 2021. 182 с.
13. Національний природний парк «Нижньосульський». Міністерство екології та природних ресурсів України. *Офіційний сайт*. URL: https://nppns.at.ua/index/informacija_pro_park/0-19
14. Li T., Liao C., Law R. and Zhang M. An Integrated Model of Destination Attractiveness and Tourists' Environmentally Responsible Behavior: The Mediating Effect of Place Attachment. *Behavioral Sciences*. 2023. Vol. 13. № 264. URL: <https://www.mdpi.com/2076-328X/13/3/264>

REFERENCES:

1. Pryrodno-zapovidnyj fond Ukrainy [The Nature Reserve Fund of Ukraine]. Wikipedia: a free encyclopedia. Available at: https://uk.wikipedia.org/wiki/Природно-заповідний_фонд_України [in Ukrainian].
2. Kozhukhivska, R., Sakovska, O., Maliuga, L., & Maslovata, S. (2019). The formation of a system of investment prospects of Ukrainian tourism and recreation sector enterprises on terms of benchmarking. *Proceedings of the 33rd IBIMA Conference «Education Excellence and Innovation Management through Vision 2020»*, (Granada, April 10–11, 2019), 5282–5290.
3. Bavrovs'ka, N. M., & Butenko, Ye. V. (2015). *Vykorystannia rekreatsijnykh terytorij v konteksti efektyvnoho upravlinnia zemliamy* [Use of recreational areas in the context of effective land management]. Kyiv: MVTs «Medinform». [in Ukrainian]
4. V'iun V. H., & Ivanov, A. M. (2010). *Metodyka vyznachennia rekreatsijnoho navantazhennia na okhoronni terytorii* [Methodology for determining the recreational loads on protected areas]. *Ekonomika ta upravlinnia – Economics and management*, 5, 82–85. [in Ukrainian]
5. Brusak, V. P. (2018). *Metodychni aspekty doslidzhennia rekreatsijnoi dyhresii mikrorel'iefu turystychnykh marshrutiv* [Methodological aspects of the study of recreational digression of microrelief of tourist routes]. *Problemy heomorfolohii ta paleoheohrafii Ukrain's'kykh Karpat ta prylehlykh terytorij – Problems of geomorphology and paleogeography of the Ukrainian Carpathians and adjacent territories*, 1(8), 108–120. [in Ukrainian]
6. Hanych, N. M., Skabara, R. M., & Stets'kyj, V. V. (2021). Aktual'nyj stan i shliakhy aktyvizatsii turystychnoi diial'nosti natsional'noho pryrodnoho parku «Buz'kyj hard» [The current state and ways to intensify the tourist activity of the Buzky Gard National Nature Park]. *Proceedings from: VII International Scientific and Practical Conference «Priority directions of science and technology development»*, (Kyiv, March 21-23, 2021), 517–523. Kyiv: SPC «Sci-conf.com.ua».
7. About tourism: Law of Ukraine № 325/95-BP (1995, September 15). Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95-%D0%B2%D1%80#Text> [in Ukrainian]

8. Regulations on Recreational Activities within the Territories and Objects of the Nature Reserve Fund of Ukraine: *Decree of the Ministry of Environmental Protection and Natural Resources of Ukraine № 256* (2022, July 26). Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1043-22#Text> [in Ukrainian]
9. *Rekreatsiia i turyzm* [Recreation and tourism]. Ministry of Environmental Protection and Natural Resources of Ukraine. Available at: <https://wownature.in.ua/pro-nas/nasha-diialnist/rekreatsiia/> [in Ukrainian]
10. About the Nature Reserve Fund of Ukraine: Law of Ukraine No 2457-XII (1992, June 16). Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-12#Text> [in Ukrainian]
11. *Stvorennia terytorij ta ob'ektiv pryrodno-zapovidnoho fondu, iak shliakh do zberezhennta natsional'noho bahatstva Ukrainy* [Creation of territories and objects of the nature reserve fund as a way to preserve the national wealth of Ukraine]. *Ecobusiness*. Available at: <https://ecolog-ua.com/news/stvorennia-teritorij-ta-obektiv-prirodno-zapovidnogo-fondu-yak-shlyah-do-zberezhennta> [in Ukrainian]
12. Polchaninova, I. L., & Pokolodna, M. M. (2021). *Rekreatsijni kompleksi svitu* [Recreational complexes of the world]. Kharkiv: KhNUMH im. O. M. Beketova. [in Ukrainian]
13. *Natsional'nyj pryrodnyj park «Nyzhn'osul's'kyj»* [Nyzhniosulskyi National Nature Park]. Ministry of Ecology and Natural Resources of Ukraine. Available at: https://nppns.at.ua/index/informacija_pro_park/0-19 [in Ukrainian].
14. Li, T., Liao C., Law, R. & Zhang, M. (2023). An Integrated Model of Destination Attractiveness and Tourists' Environmentally Responsible Behavior: The Mediating Effect of Place Attachment. *Behavioral Sciences*, 13, 264. Available at: <https://www.mdpi.com/2076-328X/13/3/264>